

Гречкосій Руслан Миколайович

*Кандидат філософських наук, докторант кафедри філософії
Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики
Український державний університет імені Михайла Драгоманова (м. Київ, Україна)*

<https://orcid.org/0009-0000-9022-7046>

e-mail: grechkosii_ruslan@ukr.net

**ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ФІЛОСОФСЬКИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ
ПРОЄКТ У СУЧАСНІЙ ЗАХІДНІЙ ТЕОРІЇ**

Резюме

У статті здійснено концептуальний аналіз глобалізації як філософського і політичного проекту в сучасній західній теорії. Обґрунтовано підхід до глобалізації не лише як до соціально-економічного чи технологічного процесу, а як до інтелектуальної парадигми, що формує умови мислення сучасності та визначає трансформацію епістемологічних, онтологічних і нормативних засад західної цивілізації. Показано, що в межах західного дискурсу глобалізація виступає формою саморефлексії модерності, через яку осмислюються межі раціональності, універсалізму та прогресу.

На основі аналізу ключових теоретичних підходів сучасної соціальної філософії та політичної теорії (Е. Гідденс, У. Бек, З. Бауман, Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Дельоз, П. Слотердайк, А. Аппадурай, Х. К. Бабха) встановлено, що глобалізація змінює самі координати політичного й культурного буття, переводячи їх у площину мобільності, реляційності та детериторіалізованих форм соціальності. Доведено, що сучасні інтерпретації глобалізації дедалі більше відходять від економічного детермінізму та фокусуються на аналізі трансформацій знання, ідентичності та влади.

У політичному вимірі глобалізація постає як процес переосмислення механізмів впливу та легітимації влади, що проявляється у зсуві від примусу до комунікативних, символічних і культурних форм взаємодії. Показано, що концепції м'якої сили та глобальної комунікації відображають цю зміну парадигми, у якій влада дедалі частіше реалізується через формування смислів і нормативних орієнтирів.

Особливу увагу приділено етичному виміру глобалізації. Обґрунтовано, що в сучасній західній філософії вона розглядається як моральний виклик, пов'язаний з проблемами відповідальності, взаємного визнання та міжкультурного діалогу. У цьому контексті глобалізація інтерпретується як спроба поєднати універсальні претензії раціональності з плюралізмом культурних форм і цінностей. Зроблено висновок, що глобалізація як філософський і політичний проєкт є відкритим, внутрішньо суперечливим процесом, який визначає інтелектуальні горизонти сучасної західної теорії.

Ключові слова: глобалізація; сучасність; західна філософія; рефлексивність; культурний діалог; етика відповідальності.

Вступ

Глобалізація стала одним із визначальних понять сучасної філософії та політичної теорії. У західній думці це не просто описовий термін для економічної чи технологічної інтеграції, а відображення самосвідомості сучасності — це спроба інтерпретувати, як раціональна, промислова та комунікаційна експансія перетворилася на глобальний стан. Цей зсув знаменує перехід від розгляду глобалізації як історичного процесу до розуміння її як філософського проєкту, що змінює основи політичного та культурного мислення. Різноманітність західних підходів — від структурних теорій модернізації до рефлексивних та постмодерністських перспектив — розкриває внутрішні суперечності парадигми глобалізації. Вона одночасно обіцяє універсальну зв'язаність і породжує нові форми фрагментації, нерівності та етичної невизначеності. Ця амбівалентність вимагає філософського аналізу: глобалізацію слід розуміти не лише як соціально-політичний процес, а й як спосіб міркування, що визначає сучасну західну цивілізацію.

Теоретична дискусія про глобалізацію в західній філософії та політичній думці поступово перейшла від економічного детермінізму до аналізу епістемічних та онтологічних трансформацій у самій сучасності. У цьому сенсі глобалізація більше не розуміється як зовнішній процес, а як умова мислення, наче рамка, через яку Захід рефлексує над власними концепціями раціональності та прогресу. Серед ключових інтелектуальних траєкторій варто виокремити соціологічні моделі пізньої сучасності, розроблені Ентоні Гідденсом та Ульріхом Беком. Зигмунт Бауман додає філософський вимір, описуючи моральні та екзистенційні наслідки цієї трансформації за допомогою своєї метафори «рідкої сучасності». Діагноз постмодерного стану Жана-Франсуа Ліюгара вводить епістемологічний зсув, який проявляється через крах універсальних наративів і появу плюралістичних, контекстуальних раціональностей. На онтологічному рівні Жіль Дельоз і Петер Слотердайк інтерпретують глобалізацію як детериторіалізоване буття. Це своєрідний світ потоків і реляційних сфер, що переосмислюють людське

існування поза стабільними структурами. Іншу перспективу пропонують Арджун Аппадурай і Хомі К. Бабха, які виходять за межі системного аналізу і рухаються до семіотичного та постколоніального розуміння глобалізації як процесу перекладу та переговорів. У політичній теорії концепція м'якої сили Джозефа Найє переосмислює глобальний вплив як здатність формувати уподобання за допомогою ідей і культури, а не примусу. Етичні наслідки цієї трансформації досліджують Ганс Йонас, Чарльз Тейлор і Марта Нуссбаум, які розглядають глобалізацію як моральний горизонт, заснований на відповідальності, визнанні та емпатії. Хоча західний дискурс про глобалізацію є різноманітним, він залишається позначеним внутрішніми суперечностями. Філософська рефлексія про глобалізацію таким чином стає формою самодіагностики західної цивілізації.

Метою статті є дослідження глобалізації як філософського та політичного проєкту в сучасній західній теорії, зосереджуючись на ключових парадигмах, що сформували її інтелектуальну еволюцію, та на етичних та політичних наслідках, що виникають у результаті цієї трансформації.

Методи дослідження

Дослідження поєднує три взаємодоповнюючі рівні аналізу — епістемологічний, політико-філософський та герменевтичний — щоб розкрити, як різні теоретичні рамки виражають зв'язок між раціональністю, модерністю та глобальною взаємозалежністю. Така методологія дозволяє підходити до глобалізації як до філософського та політичного проєкту, що відображає самокритичну динаміку західної сучасності. Інтеграція генеалогічних, порівняльних та герменевтичних стратегій дозволяє інтерпретувати глобалізацію не як окремий процес, а як поєднання філософських моделей, що конкурують за визначення глобального стану. Це дозволило розглядати глобалізацію не як емпіричний процес, а як інтелектуальний та нормативний конструкт, створений у західній модерності.

Зокрема, герменевтичний метод дозволив інтерпретувати глобалізацію як процес створення сенсу в рамках філософського дискурсу; порівняльний підхід забезпечив кореляцію різних теоретичних моделей — від модерністської соціології (А. Гідденс, У. Бек) до постмодерністських і постколоніальних інтерпретацій (Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Дельоз, П. Слотердайк, З. Бауман, Х. К. Бабха). Аксіологічний вимір дозволив простежити, як трансформація систем цінностей супроводжує глобальне розширення комунікації та культурної взаємодії. *Результати дослідження* показують, що глобалізація, з філософської точки зору, є способом самодіагностики сучасності.

Результати дослідження

Епістемологічні основи глобалізації впливають із пізньомодерної кризи універсального розуму. Ця позиція впливає з відомого вислову Жана-Франсуа Ліотара: «Спрощуючи до крайності, я визначаю постмодерн як недовіру до метанаративів» [1, с. XXIV]. Це твердження відображає інтелектуальний розрив, що характеризує сучасну думку, де наявний крах пояснювальних систем і відбувається піднесення фрагментованих, контекстно-залежних форм знання. У цьому сенсі глобалізація є не лише економічним або технологічним процесом, а й епістемологічним станом — просторовим і символічним проявом світу, який більше не вірить в єдність істини.

У праці Ентоні Гідденса глобалізація концептуалізується як інтенсифікація часово-просторових відносин, що трансформує саму структуру соціального розуміння. Як він пише, «глобалізацію можна визначити як інтенсифікацію світових соціальних відносин, які пов'язують віддалені місцевості таким чином, що місцеві події формуються під впливом подій, що відбуваються за багато миль від них, і навпаки» [2, с. 64]. Точка зору Гідденса викриває епістемологічну реконфігурацію сучасного досвіду: знання стають реляційними, рефлексивними і опосередкованими глобальними потоками комунікації. Впевненість просвітницького розуму поступається місцем усвідомленню випадковості — тому, що Гідденс називає «світом, що виходить з-під контролю», де рефлексивність замінює стабільність як основу сучасної раціональності.

Ульріх Бек розширює цю трансформацію, інтерпретуючи глобалізацію крізь призму рефлексивної сучасності, де всі займаються оцінкою ризиків. За Беком, «предметом суперечок щодо ступеня реальності стає те, чого повсякденна свідомість не бачить і не може сприйняти: радіоактивність, забруднювачі та загрози в майбутньому» [3, с. 73]. Ця самореферентна динаміка позначає епістемологічну зрілість модерності — цивілізації, яка не тільки створює знання, але й мусить постійно переоцінювати їхні наслідки. У теорії Бека епістемологічний горизонт глобалізації визначається невизначеністю та амбівалентністю: глобальне поширення інформації та технологій посилює як можливості, так і вразливість. Від «невіри в метанаративи» Ліотара до «суспільства ризику» Бека спостерігається перехід від логіки впевненості до логіки рефлексивності. Знання більше не гарантують контроль, а вимагають етичної та когнітивної відповідальності. Таким чином, епістемологічний вимір глобалізації виявляє парадокс: чим більше людство знає про світ, тим більш складним, взаємозалежним і непередбачуваним стає цей світ.

Онтологічний вимір глобалізації викриває трансформацію самого буття, бо сучасний світ більше не функціонує в межах стабільних територій

чи ідентичностей; натомість він характеризується потоками, переміщеннями та реконфігураціями простору. Жиль Дельоз і Фелікс Гваттарі відобразили цю динаміку через концепцію детериторіалізації — процесу, що розчиняє кордони і породжує нові сукупності значень. Як вони пишуть, «територіальності пронизані лініями втечі, що свідчать про наявність у них рухів детериторіалізації та ретериторіалізації» [4, с. 509]. У цьому сенсі глобалізація — це не просто просторове розширення, а онтологічна метаморфоза, яка проявляється у створенні нових форм існування, що виходять за межі логіки національної держави, географічних меж тощо.

Петер Слотердаjk поглиблює це онтологічне переосмислення своєю теорією сферології, яка інтерпретує співіснування людей як формування спільних внутрішніх просторів. Він пише: «Оскільки життя завжди означає будівництво сфер, як у малому, так і у великому масштабі, люди є істотами, які створюють глобуси та дивляться у горизонти. Життя у сферах означає створення виміру, в якому можуть перебувати люди. Сфери — це імуносистемно ефективні космічні творіння для екстатичних істот, на які впливає зовнішній світ» [5, с. 28]. Метафора сфер Слотердайка витісняє картезіанський індивідуалізм модерності і замінює його реляційною онтологією близькості та спільної імунітету. У глобалізованому світі буття більше не є самотнім, а множинним і пористим; людство існує не в ізоляції, а в перекриваючих «мікросферах» значення, комунікації та вразливості. Отже, глобалізацію можна трактувати як поширення таких сфер — крихких, іноді тимчасових, але взаємопов'язаних.

Зигмунт Бауман пропонує іншу філософську метафору, яка відображає екзистенційну невизначеність глобальної сучасності. Його поняття «рідкої сучасності» описує стан, в якому соціальні структури та моральні рамки тануть швидше, ніж можуть бути відновлені. «Замість того, щоб випереджати життєву політику та формувати її майбутній курс, вони повинні слідувати їй (слідувати з неї), формуватися та переформовуватися її перипетіями та поворотами. Ліквідаційні сили перейшли від «системи» до «суспільства», від «політики» до «життєвої політики» — або спустилися з «макро» на «мікро» рівень соціального співіснування» [6, с. 9]. Ця рідка характеристика відображає не тільки гнучкість пізньої модерності, але й її тривогу: постійне переосмислення ідентичності та приналежності у світі, де стабільність стала винятком, а не нормою. В поглядах цих представників філософської думки константні структури модерності розчиняються в динамічних мережах, внаслідок чого виникає світ онтологічної відкритості, де буття завжди співтворюється через циркуляцію. А отже глобалізація може бути розглянута не як поширення модерності, а як її зміна від світу об'єктів до світу відносин.

Політичний вимір глобалізації розкривається через трансформацію сфери комунікації та влади. Сучасна парадигма суверенітету, заснована на автономії національної держави, все більше поступається місцем глобальній взаємозалежності та дискурсивним переговорам. У цих рамках глобалізація представляє перехід від логіки домінування до логіки переконання. Концепція м'якої сили Джозефа Найє пояснює цю трансформацію: «Здатність отримувати бажане шляхом привабливості, а не примусу, ґрунтується на привабливості культури, політичних ідеалів та політики країни» [7, с. x]. М'яка сила замінює територіальний контроль культурним резонансом. Арджун Аппадурай розширює цей аналіз, досліджуючи культурні наслідки такої символічної влади. Його поняття «ландшафтів» — етноландшафтів, медіаландшафтів, техноландшафтів, фінансоландшафтів та ідеоландшафтів — розкриває фрагментовану та роз'єднану природу глобальних потоків. Як він пояснює, «складність глобальної економіки пов'язана з тим, як ці ландшафти змінюються під впливом історичної, мовної та політичної ситуації різних типів акторів» [8, с. 33]. Отже, глобалізація не може бути зведена до однорідного процесу; це поле перехресних наративів, де культура стає і засобом, і повідомленням політичних переговорів.

Хомі К. Бхабха доводить цю думку до герменевтичного висновку через свою концепцію Третього простору — метафору гібридної та суперечливої території культурного перекладу. Як пише Бхабха, «саме у виникненні проміжків — перетину та зміщення сфер відмінностей — відбувається переговорний процес міжсуб'єктивних та колективних досвідів національної приналежності, інтересів спільноти або культурних цінностей» [9, с. 2]. Третій простір перетворює глобалізацію на місце безперервної інтерпретації, де ідентичність не є даною, а формується через діалог. Отже, політика в епоху глобалізації більше не є сферою домінування, а сферою діалогу.

Епістемологічний та політичний виміри глобалізації описують трансформації у сфері знань та влади, тоді як етичний вимір стосується трансформації відповідальності. Розширення людської діяльності до планетарного масштабу створило нові моральні імперативи, що виходять за межі традиційних рамок обов'язку чи справедливості. Ганс Йонас висловив цю трансформацію у праці «Принцип відповідальності», стверджуючи, що сучасні технології та глобальна взаємозалежність створили безпрецедентний етичний горизонт. «Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності не були руйнівними для майбутньої можливості такого життя» [10, с. 27–28]. У цьому імперативі Йонас переосмислює етику як тимчасову і планетарну проблему, коли людина має обов'язок не лише перед іншими, а й перед самим життям. Чарльз Тейлор розширює цю думку через концепцію визнання, ставлячи її в центр сучасної ідентичності. Він зазначає: «Наша

ідентичність частково формується визнанням або його відсутністю, часто через неправильне визнання інших» [11, с. 29]. Глобалізація посилює цю моральну напругу. У міру того, як культури зустрічаються і переплітаються, потреба у визнанні стає універсальною, але все більш крихкою. Глобальна публічна сфера примножує голоси і наративи, але вона також викриває асиметрії влади, які визначають, хто є видимим, а хто залишається невидимим.

Марта Нуссбаум розвиває цей етичний поворот, пов'язуючи моральне міркування з емоційним життям глобальних громадян. У книзі «Політичні емоції: чому любов важлива для справедливості» вона наполягає, що раціональна справедливість не може вижити без співчуття. Як зазначає Марта Нуссбаум, «політичні принципи та закони не можуть формувати гідні суспільства, якщо громадяни не розвивають певні емоції: любов, співчуття та повагу до інших» [12, с. 2]. Її аргумент відновлює емоційний вимір космополітичної етики, підкреслюючи емпатію як умову глобальної демократії. У світі, де технологія скасувала відстані, байдужість стає остаточною етичною поразкою.

Висновки

Глобалізація, розглянута крізь призму західної філософської думки, постає не лише як структурний процес, а як етап сучасності, що займається саморефлексією. Це момент, коли сучасна цивілізація звертає свої раціональні, політичні та моральні інструменти проти самої себе, стикаючись із непередбачуваними наслідками своїх універсальних прагнень. Епістемологічна криза, діагностована Ліотаром, онтологічна плинність, описана Дельозом, Слотердайком і Бауманом, комунікативні трансформації, проаналізовані Найєм, та етичні вимоги, сформульовані Йонасом, Тейлором, Нуссбаумом, є окремими аспектами самоаналізу сучасності. У своїй основі глобалізація представляє рефлексивність сучасного розуму — перехід від панування до усвідомлення. Та сама раціональність, яка колись прагнула організувати світ через прогрес і контроль, тепер стає засобом, за допомогою якого людство пізнає свої межі. Універсалізм сучасності, який прагнув об'єднати знання, право і мораль, знову проявився як плюралізм поглядів і відповідальності.

Список посилань

1. Lyotard J.-F. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Manchester University Press. 1984. 135 p.
2. Giddens A. The Consequences of Modernity. Cambridge: Polity Press, 1990. 186 p.
3. Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity. London: SAGE Publications, 1992. 260 p.

4. Deleuze G., Guattari F. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987. 629 p.
5. Sloterdijk P. *Bubbles: Spheres I – Microspherology*. Los Angeles: Semiotext(e), 2011. 664 p.
6. Bauman Z. *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press, 2000. 232 p.
7. Nye J. S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs, 2004. 208 p.
8. Appadurai A. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005. 229 p.
9. Bhabha H. K. *The Location of Culture*. London; New York: Routledge, 1994. 295 p.
10. Йонас Г. *Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації*. Київ: Лібра, 2001. 400 с.
11. Taylor C. *The Ethics of Authenticity*. Cambridge: Harvard University Press, 1992. 154 p.
12. Nussbaum M. C. *Political Emotions: Why Love Matters for Justice*. Cambridge: Harvard University Press, 2015. 480 p.

References

1. Lyotard, J.-F. (1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Manchester University Press.
2. Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
3. Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: SAGE Publications.
4. Deleuze, G., & Guattari, F. (1987). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
5. Sloterdijk, P. (2011). *Bubbles: Spheres I – Microspherology*. Los Angeles: Semiotext(e).
6. Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
7. Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
8. Appadurai, A. (2005). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
9. Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. London & New York: Routledge.

10. Jonas, H. (2001). Pryntsyp vidpovidalnosti: U poshukakh etyky dlia tekhnolohichnoi tsyvilizatsii. Kyiv: Libra.
11. Taylor, C. (1992). The Ethics of Authenticity. Cambridge: Harvard University Press.
12. Nussbaum, M. C. (2015). Political Emotions: Why Love Matters for Justice. Cambridge: Harvard University Press.

Ruslan Grechkosii

Ph.D., Doctoral student of the Department of Philosophy of the Educational and Scientific Institute of Philosophy and Educational Policy

Dragomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0009-0000-9022-7046>

e-mail: grechkosii_ruslan@ukr.net

GLOBALISATION AS A PHILOSOPHICAL AND POLITICAL PROJECT IN CONTEMPORARY WESTERN THEORY

Abstract

The article provides a conceptual analysis of globalization as a philosophical and political project within contemporary Western theory. An approach to globalization is substantiated that goes beyond its interpretation as merely a socio-economic or technological process, viewing it instead as an intellectual paradigm that shapes the conditions of contemporary thought and determines the transformation of the epistemological, ontological, and normative foundations of Western civilization. It is shown that within Western discourse globalization functions as a form of the self-reflection of modernity, through which the limits of rationality, universalism, and progress are reconsidered.

Based on an analysis of key theoretical approaches in contemporary social philosophy and political theory (A. Giddens, U. Beck, Z. Bauman, J.-F. Lyotard, G. Deleuze, P. Sloterdijk, A. Appadurai, H. K. Bhabha), it is established that globalization transforms the very coordinates of political and cultural being, shifting them toward mobility, relationality, and deterritorialized forms of sociality. It is demonstrated that contemporary interpretations of globalization increasingly move away from economic determinism and focus on the analysis of transformations of knowledge, identity, and power.

In the political dimension, globalization appears as a process of rethinking the mechanisms of influence and the legitimation of power, manifested in a shift from coercion to communicative, symbolic, and cultural forms of interaction. It is shown that the concepts of soft power and global communication reflect this paradigm shift, in which power is increasingly exercised through the production of meanings and normative orientations.

Particular attention is paid to the ethical dimension of globalization. It is argued that in contemporary Western philosophy it is regarded as a moral challenge associated with issues of responsibility, mutual recognition, and intercultural dialogue. In this context, globalization is interpreted as an attempt to reconcile the universal claims of rationality with the pluralism of cultural forms and values. The article concludes that globalization as a philosophical and political project is an open and internally contradictory process that defines the intellectual horizons of contemporary Western theory.

Keywords: globalization; modernity; Western philosophy; reflexivity; cultural dialogue; ethics of responsibility

Стаття надійшла до редакції 12.09.25

© Гречкосій Р. М., 2025